

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЮРИСТА НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

Стаття висвітлює результати опитування, проведеного в період квітня – травня 2022 р. серед студентів Навчально-наукового інституту права, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, основною метою якого був збір інформації про їхній життєвий досвід і враження від війни в Україні. Події, що сталися 24 лютого 2022 р., істотно вплинули і продовжують впливати на всіх українців і свідомих громадян у світі. Це дослідження покликане описати вплив війни на молодь, який є найбільш відчутним під час формування особистості та соціалізації молодих юристів. З огляду на це, в межах засвоєння дисципліни, пов'язаної з вивченням основних ідей і проблем доступу до правосуддя, права на справедливий суд для кожного, нами було підготовлено опитувальник, що вміщує 43 питання та кілька частин: перша містить питання щодо ідентифікації респондента; друга – питання стосовно почуттів та емоцій респондента; у третій частині зібрано питання щодо навчання та професійної діяльності; у четвертій – питання стосовно зовнішніх чинників впливу; п'ята сформована з питань щодо бачення держави та права в умовах війни. Проведене опитування показало, що війна змінює людей, їхню свідомість, цінності та погляди, зокрема, на сьогодні майже кожен переживає різноманітні й дуже сильні емоції. Водночас, особливо важливими є зміни у поглядах майбутніх юристів стосовно визначення права, справедливості та того куту зору, який нині є найпоширенішим серед них. Методи дослідження: спеціально-наукові методи, метод статистики та порівняння. Результатами дослідження є опис внутрішніх змін особистості майбутніх юристів.

Ключові слова: студенти, воєнні події, життєві рішення, професійні навички.

"Той, у кого є для чого жити, може витримати будь-що"
Фрідріх Ніцше [1]

ВСТУП. 24 лютого 2022 р. Росія завдала ракетних ударів по всій території України, одночасно порушила суверенітет [2] і територіальну цілісність незалежної європейської держави [3], підірвала засади міжнародного права й безпеки, що роками формувались в Європі та світі. Указом Президента України Володимира Зеленського від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, у зв'язку з військовою агресією проти України, з 05 год 30 хв в Україні було введено воєнний стан. Зазначені події, а також наступні, що сталися упродовж кількох місяців, стали викликом для всього українського народу, держави та світу. Нові реалії зумовили необхідність унесення змін до всіх видів діяльності та швидкого реагування в нових умовах [4].

Війна проходить не лише по лінії фронту. Війна вже всередині кожного українця: на лінії фронту вона фізична, поза ним – моральна та психологічна. Але психологічна війна – це атака на ідентичність кожного, на базові питання "хто я", "яка моя функція", "яке моє місце у всьому, що коїться", "що я маю робити". У такій критичній ситуації в людині виявляється вся її суть, "підсвідчується" усе те глибинне, що було завжди в ній і "оголилося" під час війни. За ці місяці війни кожен для себе чітко зрозумів, що для нього важливе. Безумовно, найбільше травматичних подій переживають безпосередні учасники бойових дій. Але крім військово-службовців, війна стає джерелом нескінченної серії негативних подій і для великої кількості мирного населення країни, разом із тим і для майбутніх юристів України. Такий вир подій потребує негайної фіксації для отримання у майбутньому можливості на подальший розвиток як кожного учасника студентської спільноти, так і майбутнього покоління юристів. Тому проведене дослідження є актуальним. Мета роботи – опис на основі проведених опитувань наявних чинників, що здійснюють вплив на особистість майбутнього діяча

юридичної сфери. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- 1) розробити анкети та провести відбір учасників анкетування;
- 2) виокремити низку чинників, які впливають на особистість студента юридичного спрямування;
- 3) описати та встановити можливий обсяг впливу чинників, описаних респондентами;
- 4) відслідкувати можливий взаємозв'язок низки чинників війни та формування особистості майбутнього правника.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ. При формуванні підґрунтя дослідження необхідно враховувати, які соціальні (місцезнаходження, умови проживання, доступ до навчання) та індивідуальні чинники, зокрема почуття та емоції, впливають на особистість студента-правника в умовах воєнних дій. Перша частина дослідження містить загальні відомості про респондентів, що допоможе отримати базові факти стосовно теперішнього місцезнаходження, постійного й попереднього перебування на тій чи іншій території, що є важливим чинником для формування висновків.

Дослідження було проведено методом анкетування та складалося з розробки опитувальника на 43 питання і безпосередньо самого анкетування. В опитуванні взяли участь 44 респонденти, із яких 77 % становили жінки, 23 % – чоловіки, де найбільше осіб були віком від 17 до 22 років [5].

Серед опитаних респондентів 36,4 % залишилися у населених пунктах, де жили до початку війни, 31,8 % – переїхали до іншої області України, 15,9 % – перебувають за кордоном, 9,1 % – живуть в області, де жили до початку війни, але в іншому населеному пункті (рис. 1), тобто респонденти знаходяться у різних ситуаціях і точках світу й кожен переживає абсолютно індивідуальну історію [5].

Де Ви знаходитесь зараз?

44 відповіді

Рис. 1. Місце знаходження респондентів

Зазначимо, що з усіх учасників, що взяли участь в опитуванні, 35,1 % осіб до 24 лютого 2022 р. уже мали досвід перебування у зоні бойових дій (рис. 2).

Чи були у Вашому житті воєнні події до 24 лютого 2022 р.?

37 відповідей

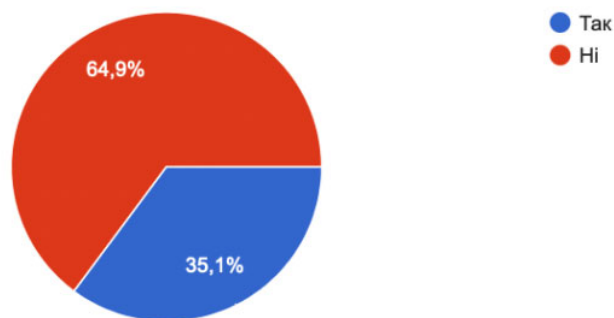

Рис. 2. Наявність воєнних подій до 24.02.2022 р.

Не варто нехтувати й тим, що війна в Україні почалася не в лютому 2022 р., оскільки 2014 р. були окуповані Крим і частина українських територій Донецької та Луганської області та тим, що Київський національний університет імені Тараса Шевченка запрошує студентів із територій, які були визнані тимчасово окупованими, продовжити навчання в Києві. Тому, на жаль, серед студентів і цьогорічного набору на програму бакалаврату, є саме й такі, що постраждали від військових дій раніше під час перебування на тимчасово окупованих територіях.

Заслуговує на увагу й те, що не всі 100 % респондентів були готові відповідати на особисті питання, що пов'язані з війною, а два респонденти відповіли на це питання негативно.

Тобто, коло опитуваних студентів різноманітне, що дає змогу розкрити досліджувану тему достатньо широко й оцінити ситуацію з різних точок зору. Водночас, проведене опитування показує, наскільки сьогодні емоційно сприймаються питання щодо війни в Україні та подій, що відбуваються. Тому результати дослідження мають сприйматися відповідно в умовах підвищеного емоційного напруження, а в подальшому проведення

дослідження має враховувати суб'єктивні умови респондентів, які постраждали від війни.

Наступна частина роботи містить дані, спрямовані на фіксацію почуттів та емоцій студентів-правників. Загалом, будь-які емоції є нормальними під час війни, не варто їх категоризувати на "правильні" чи "неправильні", адже кожен переживає ці події "по-своєму". Відповідно до моделі розвитку емоцій у стресових ситуаціях, у певний час наявні "емоційні гойдалки" або різкі зміни емоцій від позитивних до негативних, що характеризується як звична річ в умовах війни. Людина не може постійно радіти чи сумувати. Емоції мають змінювати одна іншу, що є нормою існування.

Згідно з опитуванням, 59,5 % студентів відчувають віру та 64,3 % – надію. Це свідчить про наявність оптимістичного ставлення чи налаштування, що можна описати як певний "якір", який тримає на плаву та дає сили жити. Виходячи з таких даних, можна дійти висновку, що більшість опитаних студентів певним чином адаптували своє життя до такої ситуації та спрямовані на позитивне мислення, що вказує на сформованість певного рівня умінь студентів працювати зі своїм станом і почуттями [6–7].

Які емоції Ви відчуваєте зараз?

42 відповіді

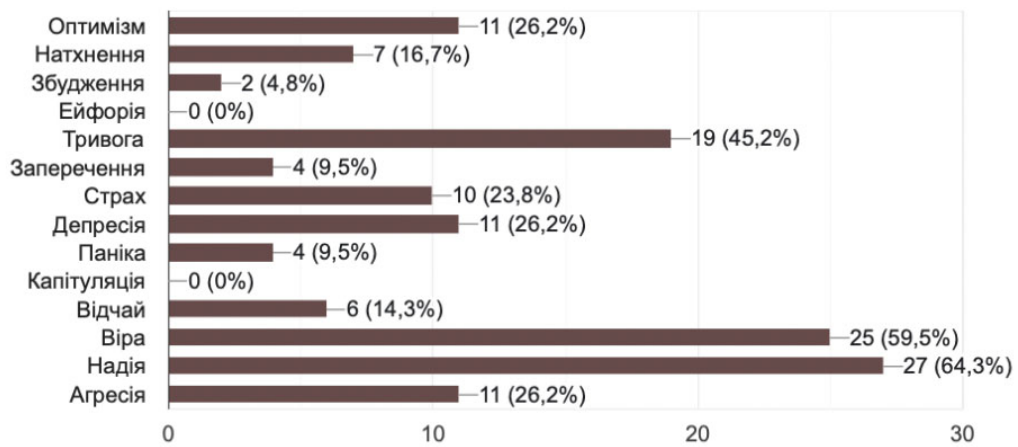

Рис. 3. Діаграма емоцій

Зауважимо, що переважна більшість опитаних відчувають полярні емоції: віра (59,5 %), надія (64,3 %), тривога (45,2 %) і агресія (26,2 %) (рис. 3) [5].

Вияв розподілу емоцій, де 45,2 % опитаних студентів відчувають тривогу, 26,2 % – депресію (рис. 4), у той час як 92,9 % – не зверталися за допомогою до психолога. Слід зауважити, що деякі люди й справді мають силу справлятися зі своїм емоційним станом самостійно, однак інші не можуть це зробити і, відтак, здатні впадати в апатичні й депресивні стани, а отже потребують професійної допомоги. Та на жаль, культура звернення до психологів і психотерапевтів не є популярною на теренах України; багато хто дотримується думки, що сеанси психолога або психотерапевта потрібні лише психічно хворим людям, що, очевидно, відбувається через підміну докорінно різних понять *психології / психотерапії та психіатрії*. Для вирішення цієї проблеми у державі наразі уже створено певні платформи, на яких кожен українець безкоштовно може отримати кваліфіковану психологічну підтримку [6–7,9].

На наш погляд, наявність таких платформ робить неоціненний внесок у розвиток суспільства, тому що війна накладає на кожного з нас свій відбиток; за допомогою такого інструмента українці отримують можливість нормалізувати свій моральний стан і розпізнати

нові сенси в їхньому житті. Можливо, за допомогою популяризації цього інструмента, хоча й в такий непростий період, українці змінять свій погляд на психотерапію. Робота зі спеціалістом у майбутньому знизить рівень стресу, навчить як долати коливання емоцій і, як результат, вплине на підвищення рівня професійної підготовки студентів-правників, зокрема на покращення якості їхнього життя в цілому [8].

Досвід осіб, які з 2014 р. уже знайомі з війною, як показало анкетування, допомагає їм пристосуватися до сьогодення; ці респонденти вже знають, що таке війна і сприймають події морально набагато простіше. Зазначене свідчить про те, що людина – істота витривала і може пристосуватися до будь-яких умов і ситуацій [9].

Серед опитуваних студентів 42,9 % визначились, що мають активну життєву позицію, навіть у такий нелегкий час (рис. 4). Уважаємо, що це хороший показник, який ілюструє, що сучасне покоління є проактивним і рішучим, воно легко підлаштовується під ситуацію та намагається знайти вирішення своїх проблем. Така життєва позиція забезпечує більший рівень упевненості у власних силах щодо подолання життєвих труднощів, нижчий рівень негативних емоцій і тривоги, більше можливостей швидкої адаптації, збереження комунікації, можливостей частково зберігати чи відновлювати звичний спосіб життя.

У складних життєвих обставинах, як зараз, Ви частіше:

42 відповіді

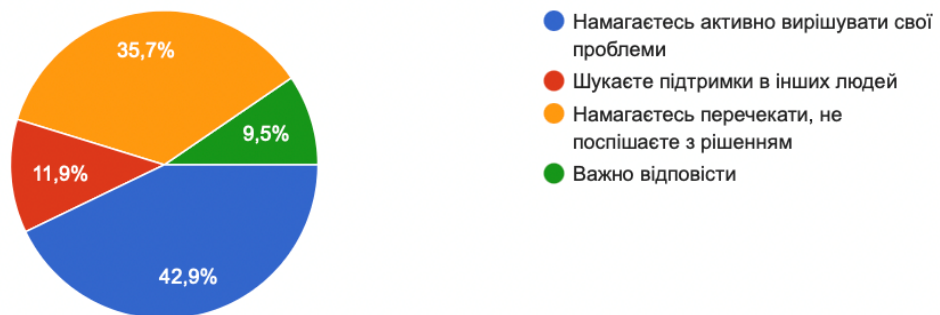

Рис. 4. Відображення емоційного контексту у складних життєвих обставинах

Третина респондентів стверджує, що у складних життєвих обставинах спершу намагається перечекати та не поспішають із рішеннями. Близько 10 % респондентів, зазвичай, шукають підтримку в інших людях. Така статистика дає підстави зробити висновок, що більшість майбутніх правників уже здатні брати відповідальність за свої вчинки та самостійно приймати рішення стосовно свого життя. На наше переконання, це неймовірно важливі якості, які роблять наших майбутніх науковців, адвокатів, суддів, прокурорів менш уразливими до непередбачуваних ситуацій у буденності та на професійній ниві, а війна – чинник, який ще більше зміцнить цей внутрішній стрижень у них.

Наступне спостереження виявило, що зважаючи на обставини війни, українці достатньо сильні й витривалі. Зокрема, 85,7 % опитаних студентів-правників готові терпіти незручності та проблеми, пов'язані з війною, щоб забезпечити мир Україні, і стільки, скільки це буде необхідно. Також, більшість висловилися за те, що вони відчують себе щасливими настільки, наскільки це на сьогодні можливо (52,4 %) [5].

Майже всі респонденти зазначили, що через війну в них змінилися цінності та пріоритети, війна зробила

найвищим пріоритетом *саме життя*. Зокрема, молодь почала більше цінувати своїх рідних, зменшилась важливість матеріального, окрім цього, збільшилась віра в Україну та наш народ. Завдяки такому уроку, який проходять усі українці на сьогодні, стає очевидним те, що для нас першочерговими стануть нематеріальні блага, а людські стосунки та мир.

Заключна частина дослідження була спрямована на оцінювання впливу війни на такі компоненти студентської діяльності, як навчання та професійна діяльність. Також увагу було приділено зовнішнім чинникам, які тим чи іншим чином впливають на особистість студента-правника. Аналіз відповідей респондентів показав, що серед студентів-правників 90,5 % повернулися до навчального процесу, а отже, навіть у таких умовах студенти мають можливість, а головне – бажання навчатися, здобувати нові професійні навички й формувати вміння. Хоча більшість опитаних студентів зазначили, що ефективність в опануванні нового матеріалу відчутно знизилась: відсутня концентрація, наявна апатія, а в деяких випадках, навіть, зникли інтерес і мотивація. З огляду на загальну ситуацію та наявні умови навчання така реакція може визначатися як абсолютно нормальна (рис. 5).

Як вплинула війна на вашу ефективність в освоєнні нового матеріалу?

42 відповіді

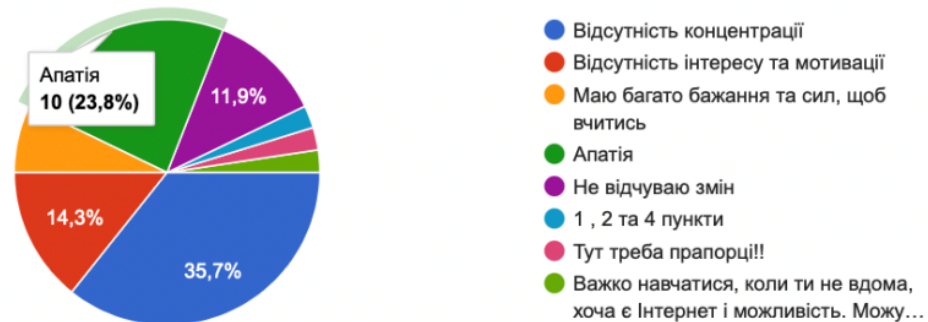

Рис. 5. Схематичне зображення ефективності в опануванні матеріалу

Важливим є також і той факт, що 36,6 % опитаних осіб висловлюють позитивне ставлення до відновлення навчального процесу та вважають, що країні потрібні будуть кваліфіковані та високопрофесійні юристи після закінчення війни (рис. 6). Отже, беручи до уваги результати анкетування, можна дійти висновку, що здобуття

юридичної освіти для молоді у такі часи не є легкою працею, адже велике значення має психологічний аспект, що ускладнює якісне навчання у такий стресовий період. Наразі, кожен навчається у найбільш сприятливому та комфортному режимі для нього [5].

Яке ваше ставлення до відновлення навчального процесу?

41 відповідь

Рис. 6. Діаграма відображення ставлення до відновлення навчального процесу

Щодо забезпечення умов для навчання, більшість студентів відповіла, що університети створюють максимально сприятливі умови для того, щоб усім забезпечити рівний доступ до освіти. Зокрема, пропущені заняття можна відпрацьовувати, наявна лояльність щодо дедлайнів з питань здавання робіт тощо. Також методи та прийоми викладання певних дисциплін загалом та окремих тем зокрема зазнали деяких змін, отже були адаптовані відповідно до сьогодення. Останні студентам подобаються, адже вони спостерігають багато

подій у нашій реальності й паралельно студенти вивчають ці питання з позиції права у закладах вищої освіти. Тобто українські університети надають усі можливості для того, щоб майбутні правники продовжували отримувати знання та розвиватися. Це вказує на те, що у нашій країні будуть висококваліфіковані спеціалісти з відповідним рівнем базових навичок.

Не варто нехтувати й тим, що серед респондентів є частина тих, хто замислився над зміною майбутньої професії (28,6 %) (рис. 7) [5].

Чи спадало на думку змінити професію?

42 відповіді

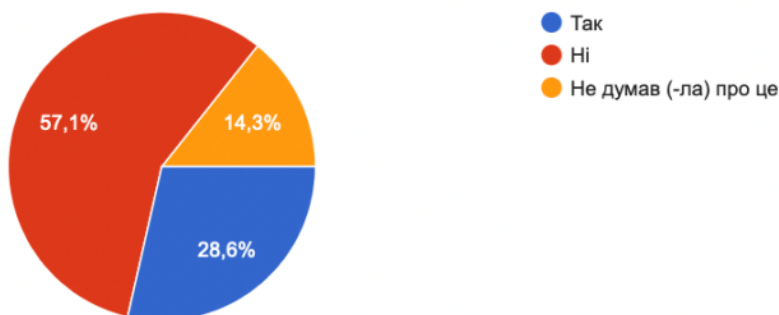

Рис. 7. Думка респондентів стосовно зміни професії

Серед змін у професійній діяльності працівників юридичної сфери під впливом війни респонденти зазначили як найпріоритетніші такі послуги: оформлення довіреностей, надання консультацій і роз'яснень, укладення попередніх договорів щодо купівлі нерухомості (оскільки реєстри не працюють); можливо, через великі втрати цивільних громадян, актуальними також стали питання стосовно встановлення опіки та піклування, виїзду за кордон, ведення фінансового обліку, сплати податків, юридична допомога біженцям, надання правової допомоги внутрішньо переміщеним особам, консультації та ведення справ щодо порушення прав і свобод людини та громадянина, захист прав людини в умовах війни й відшкодування заподіяних збитків.

На питання стосовно того, як зміниться робота юриста під час та після війни, респонденти відповідають таким чином:

1) "Роботи майже не стало, але я вірю в те, що у післявоєнні часи юристи будуть необхідними нашій країні. Це можна подивитися на прикладі Німеччини або Японії";

2) "Мені здається, що кожен юрист буде національно-орієнтований і відіграватиме важливе значення у визначенні долі своєї країни";

3) "Думаю, одним із відносно нових завдань для юриста під час війни стане правильна фіксація всіх доказів злочинів окупантів, а після війни проводитимуться роботи з доведення та притягнення всіх злочинців до відповідальності тощо";

4) "Юристи будуть стикатися з вирішенням наслідків, що спричинила війна або з відверненням таких";

5) "Робота юриста не втратила свою актуальність і, на мою думку, після війни актуальність нашої професії лише зросте" [5].

Отже, ураховуючи зазначені вище думки, головним є те, що більшість студентів підтвердила наше припущення: війна суттєво вплинула на процес їхнього навчання та матиме вплив на їхню професійну діяльність у майбутньому (рис. 8).

Чи вплинула війна на Ваше навчання та професійну діяльність?

42 відповіді

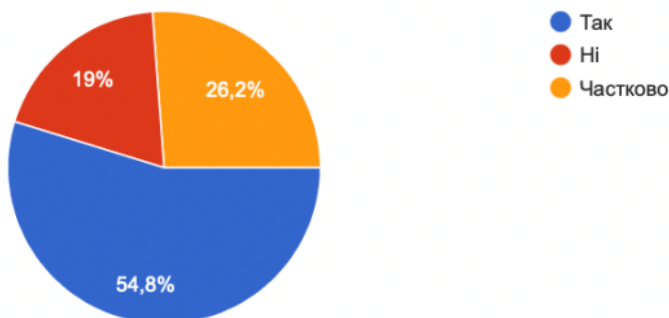

Рис. 8. Схематичне відображення ставлення респондентів стосовно навчання та професійної діяльності

Частиною життя кожного українського громадянина стали новини. Студенти-правники не є винятком і 90 % опитаних повідомляють, що їхній день починається з перевірки новин. Унаслідок опитування встановлено, що 90,5 % студентів дізнаються інформацію про події у країні за допомогою груп і каналів у соціальних мережах. Цей спосіб є сучасним, мобільним і зручним. Однак не враховується фактор того, що інформація, що там розміщена, буває неперевіреною, а отже неправдивою. Найкращий варіант – використовувати офіційні канали, де розміщуються перевірені новини, щоб убезпечити себе від фейків. Майбутні юристи мають бути більш скрупульозними у виборі джерел щодо отримання достовірної інформації.

Респонденти також зазначили те, з чим асоціюється у них справедливість. Зокрема, це були: правда,

відповідальність, суд, дотримання вимог закону, порядок, чесність, дотримання прав і свобод, правосуддя, рівність між усіма, цінність, яка показує співвідношення людей у цілому, "богиня правосуддя", свобода, об'єктивне покарання, міжнародний суд, чесне вирішення спорів. Отже:

- 35,7 % опитуваних продовжують вірити у справедливість;
- 42,9 % – частково вірять;
- 4,8 % – перестали вірити в неї.

Таке ставлення склалося на тлі сьогоднішніх подій, оскільки щоденно спостерігається безкарне порушення ворогом абсолютно всіх можливих правил і норм моралі та права (рис. 9) [5].

Чи вірите у справедливий суд?

42 відповіді

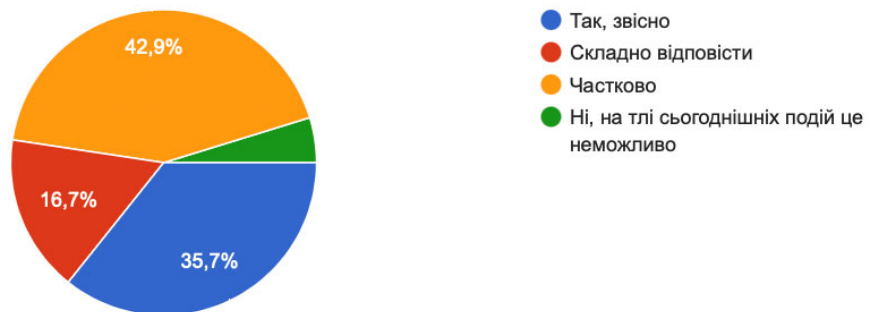

Рис. 9. Діаграма відображення ставлення респондентів стосовно власного ставлення до суду

Зауважимо, що 66,7 % респондентів вірять у те, що агресор нестиме відповідальність за скоєні злочини, однак 31 % – не впевнені у цьому (рис. 10). Тобто студенти

вбачають у ситуації, що склалася, певну несправедливість і безкарність, а отже й децю похитнулася віра у бачення справедливості серед майбутніх юристів [5].

Чи вірите у те, що агресор нестиме відповідальність за скоєні злочини?

42 відповіді

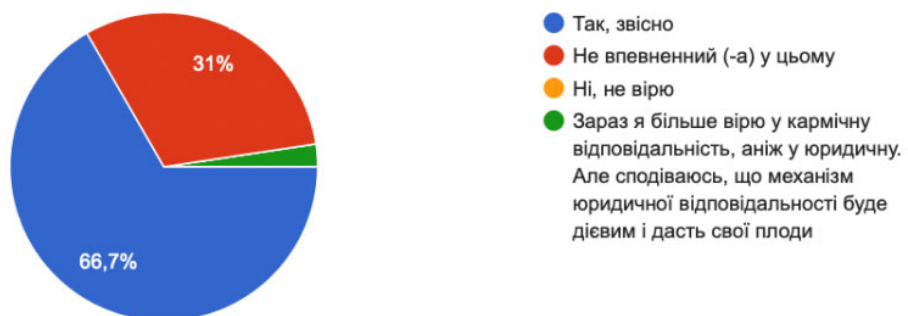

Рис. 10. Схематичне відображення думки респондентів стосовно відповідальності агресора

Водночас, як показує опитування, бачення юриспруденції в очах майбутніх фахівців не змінилося (59,5 % респондентів) (рис. 11).

Чи змінилося Ваше бачення юриспруденції?

42 відповіді

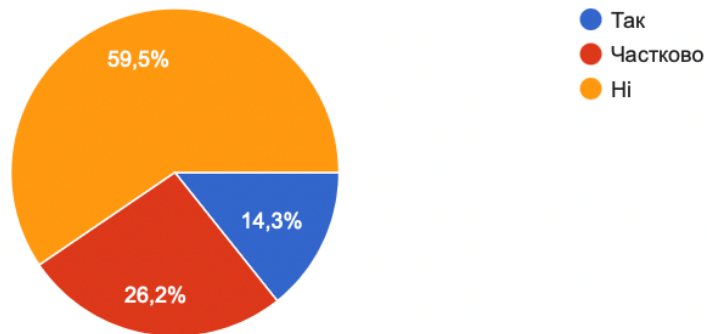

Рис. 11. Схематичне відображення власного бачення юриспруденції

У той же час у більшості респондентів знизився рівень довіри до міжнародних організацій. На думку опитаних студентів, не всі створені міжнародним правом інструменти є дієвими на практиці. Імовірно, це саме спостерігає й увесь світ, що буде видно з того, чи будуть найближчим часом інструменти міжнародного публічного права зазнавати змін і реформуватися з огляду на напрацювання ефективних засобів уникнення та запобігати агресіям і війнам. І для цієї мети потрібні будуть кваліфіковані юристи, які допоможуть у розробленні дієвих юридичних механізмів.

97,6 % респондентів зазначають, що авторитет Збройних сил України (ЗСУ) значно зріс; 92,9 % опитаних студентів відчувають найбільший захист та підтримку від ЗСУ; 66,7 % – від Президента України; 52,4 % – від Територіальної оборони; 64,3% – від близьких і друзів. Отже, у військовий час найімовірною опорою є захисники держави, адже на сьогодні на них покладено основне завдання і спрямований основний фокус уваги українського суспільства й цілого демократичного світу [5].

Стосовно отриманих даних, що 28,6 % опитаних осіб задумались про зміну професії, то це не є не-

сподіваним показником прямого впливу воєнних подій, а радше виявом того, що і за відсутності військових дій ці респонденти з часом усе одно дійшли б такої думки, якщо це справді не їхнє покликання. Однак війна, у свою чергу, могла каталізувати цей процес. Уподобання й погляди з віком та обставинами змінюються, головне, помічати це. Однак позитивним є те, що більша частина опитуваних осіб не приймали таких рішень до війни і вважають юридичний напрям – їхньою сферою для самореалізації. А отже при виборі професії під час вступу до університету вони послуговувались власними переконаннями і це був їхній свідомий вибір. Із цього випливає, що сучасне покоління правників знає чого хоче і впевнене у своєму шляху, про що влучно висловився Конфуцій: "Оберіть собі роботу до душі, і Вам не доведеться працювати жодного дня у своєму житті".

Наважимося зауважити, що одне з найбільш позитивних результатів опитування, який показав об'єднання всіх студентів-правників в єдине ціле – це питання про віру в перемогу України (рис. 12).

Чи вірите Ви у перемогу України у цій війні?

42 відповіді

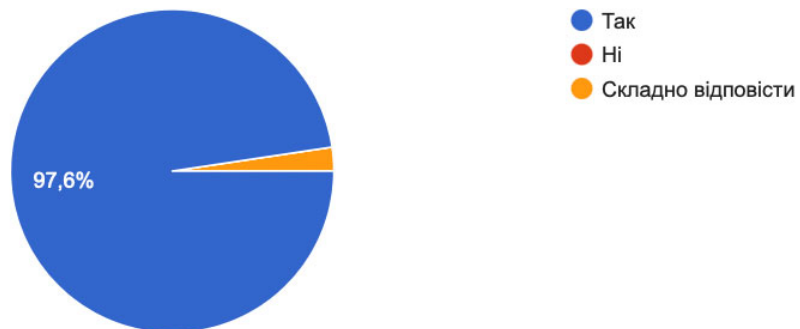

Рис. 12. Схематичне відображення думки респондентів стосовно перемоги України

Враховуючи дані проведеного опитування, можна виокремити сім векторів змін, які переживають українські студенти-правники під час бойових дій на території їхньої держави:

1) **Адаптивність.** Якось молодий учень запитав філософа Епіктета, як йому діяти у будь-якій ситуації. Епіктет відповів: "Було б краще сказати: *зроби мій мозок пристосованим до будь-якої ситуації*". Уміти пристосуватися – це про вміння вдумливо сприймати своє середовище і брати з нього найкращу інформацію та ресурси [6]. Окрім того, вміння пристосуватися – це радше керування середовищем, а не його контроль. Війна навчила юристів пристосовуватися до стресових ситуацій. Порада філософа в майбутньому буде їм у пригоді під час вирішення щоденних і робочих задач, а отже, майбутні правники будуть більш пристосовані до непередбачуваних ситуацій, стануть більш рішучими й мобільними.

2) **Стресостійкість.** Звісно, після закінчення війни потрібен певний етап адаптації до нормального життя, проте після цього почнеться знову буденність. У роботі й навчанні юристи мають шанс стати стійкішими, що дозволить їм переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливо шкідливих наслідків для власного здоров'я, оточуючих і своєї професійної діяльності.

3) **Самостійність.** Ця риса – певна незалежність, здатність самому, без підказки ззовні, приймати і втілювати в життя важливі рішення. Багато людей під час війни опинилися сам на сам із проблемами і вчать самостійно їх вирішувати. Цьому ж студенти і навчилися під час війни; у професійному житті такі виклики буде долати легше.

4) **Відповідальність.** Це вміння відповідати за власні вчинки, власне життя, яка згодом поширюється і на рішення, пов'язані з роботою; юристи стануть більш свідомими та вдумливішими щодо своїх дій.

5) **Усвідомленість.** Як показало анкетування – цінності та погляди вже змінилися і фокус буде направлено першочергово не на заробіток грошей і певні матеріальні речі; значна увага буде приділятися нематеріальним багатствам і взаємодопомозі. Імовірно, що після війни буде більше юристів та юридичних компаній, які працюватимуть частково **pro bono** для того, щоб допомагати тим, хто цього дуже потребує та дуже постраждав під час війни.

6) **"Посттравматичне зростання".** Концепцію "посттравматичного зростання" розвивали ще давньогрецькі філософи, мислителі раннього християнства, буддизму, іудаїзму та ісламу; вона зустрічається в роботах В. Франкла, Е. Фрома, І. Ялома та інших авторів, які пишуть про можливість позитивних змін, стимульованих життєвими випробуваннями. Пережиті травми можуть служити каталізатором позитивних зрушень, зміцнень і поглиблення відносин, змін життєвої позиції, виявлення сильних сторін власної особистості [5, 11]. Тобто війна може стати для молоді певною точкою, від якої можна відштовхнутися для подальшого росту, як в особистому, так і у професійному житті.

7) **Колективна ідентичність.** Наявність даної риси є скоріше припущенням, а не фактом, але з огляду на отримані результати опитування, її варто зазначити серед ключових. Більшість респондентів розвинули міцну віру у власний народ та їхню державу. Ці жахливі події дуже об'єднали суспільство, усі українці, навіть ті, що перебували за межами України – одним ціле. Їх об'єднує рідна земля, рідна мова та українська ідентичність. Тому війна,

будучи найрадикальнішим засобом і виявом соціальних та особистісних змін, може по-справжньому вважатися одним із найефективніших інструментів побудови, утвердження, формування й безпосереднього впливу на явище колективної ідентичності українців. Імовірно, що після закінчення війни молодь, що навчалась за кордоном, а також ті, хто планував виїжджати працювати в іншу країну, приймуть рішення залишитись в Україні і працювати для відбудови нашої держави. Отже, можна сформулювати такий вислів: **"Настане день і ми переможемо і він навіки буде закарбований у календарі для нас та наших нащадків!"**

Висновки. Результати проведеного дослідження показали, що війна змінює свідомість, цінності, погляди та людей у цілому. Опитування показало, що на сьогодні кожен із нас переживає різноманітні та дуже сильні емоції.

Зокрема, щодо внутрішніх змін особистості майбутніх юристів, то можна виокремити: адаптивність, стресостійкість, самостійність, відповідальність, усвідомленість, здатність до "посттравматичного зростання" та колективну ідентичність. Адаптивність відповідає за сферу готовності до вирішення нестандартних завдань нагального характеру, що згодом зробить можливим для юристів продовжувати виконувати свою функцію якісно за будь-яких умов. Розвиток стресостійкості свідчить про формування у майбутніх юристів навички зносити навантаження без значної шкоди для емоційного здоров'я, а отже зберігати стійкість і витривалість у стресових ситуаціях. Розвиток самостійності вказує на готовність студентів-правників до прийняття рішень виважено та об'єктивно. Відповідальність і усвідомленість дозволять студентам-правникам чітко розуміти всю повноту їхньої діяльності та її вплив на суспільство. Створення колективної ідентичності забезпечить у майбутніх юристів відчуття важливості власної ролі у новому післявоєнному суспільстві, де студенти-правники матимуть можливість виявити свою багатогранну особистість під час динамічного процесу "посттравматичного зростання". Цей дослідження служить фіксацією динаміки основних пріоритетів студентів-правників України і може бути розширене у подальших дослідженнях впливу подій, пов'язаних із військовою агресією на трансформацію післявоєнної особистості майбутнього юриста.

Список використаних джерел

1. Ніцше Ф. Злая мудрость [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.livelib.ru/book/1000327601-zlaya-mudrost-fridrih-nitshe> (дата звернення 02.06.2022 р.)
2. Про суверенітет. Декларація від 16.07.1990 року № 55-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення 02.06.2022 р.)
3. Про державний кордон України. Закон України від 4 листопада 1991 р. № 1777-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення 02.06.2022 р.)
4. Про введення воєнного стану. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 02.06.2022 р.)
5. Опитування: Вплив війни на формування особистості юриста на прикладі студентів-правників України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSctakcc8EVVs68uzRKZ8N7FPnmzp3ADxshdVSd41IUFWnUz8Q/viewform> (дата звернення 02.06.2022 р.)
6. Бенджамін Гарді. Не примушуй себе. Альтернатива силі волі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://book24.ua/product/neprimushuy-sebe-alternativa-sili-voli/> (дата звернення 02.06.2022 р.)
7. Психологічна допомога під час війни: ресурси та контакти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=psyholohichna-dopomoha-pid-chas-vijny-resursy-ta-kontakty> (дата звернення 02.06.2022 р.)

8. Проект психологічної підтримки "Поруч" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-startuvav-proyekt-psihologichnoyi-pidtrimki-poruch> (дата звернення 02.06.2022 р.)

9. Де безкоштовно отримати психологічну допомогу під час війни: список ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://happymonday.ua/psychologichna-dopomoga-pid-chas-vijny> (дата звернення 02.06.2022 р.)

10. Онлайн-платформа "Розкажи мені" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tellme.com.ua/> (дата звернення 02.06.2022 р.)

11. Віктор Франкл. Людина в пошуках справжнього сенсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nashformat.ua/products/lyudyna-v-poshukah-spravzhnogo-sensu-703137> (дата звернення 02.06.2022 р.)

References

1. Nietzsche F. Evil wisdom. URL: <https://www.livelib.ru/book/1000327601-zlaya-mudrost-fridrih-nitshe> (дата звернення 02.06.2022 р.)

2. On sovereignty. Declaration of 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> – Text <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення 02.06.2022 р.)

3. On the state border of Ukraine. Law of Ukraine of November 4, 1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення 02.06.2022 р.)

4. Decree of the President of Ukraine of February 24, 2022 №64 / 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 02.06.2022 р.)

5. Poll: The impact of the war on the formation of the personality of a lawyer on the example of law students in Ukraine. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSctakcc8EVVs68uzRKZ8N7FPnmpz3ADxshdVSD41UFWnUz8Q/viewform> (дата звернення 02.06.2022 р.)

6. Hardy B. Do not force yourself. An alternative to willpower. URL: <https://book24.ua/product/ne-primushuy-sebe-alternativa-sili-voli/> (дата звернення 02.06.2022 р.)

7. Psychological assistance during the war: resources and contacts. URL: <https://www.prostir.ua/?news=psychologichna-dopomoga-pid-chas-vijny-resursy-ta-kontakty> (дата звернення 02.06.2022 р.)

8. PROJECT OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT "NEARBY". URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-startuvav-proyekt-psihologichnoyi-pidtrimki-poruch> (дата звернення 02.06.2022 р.)

9. Where to get free psychological help during the war: a list of resources. URL: <https://happymonday.ua/psychologichna-dopomoga-pid-chas-vijny> (дата звернення 02.06.2022 р.)

10. Online platform "Tell me". URL: <https://tellme.com.ua/> (дата звернення 02.06.2022 р.)

11. Frankl V. Man in the mail of true meaning. URL: <https://nashformat.ua/products/lyudyna-v-poshukah-spravzhnogo-sensu-703137> (дата звернення 02.06.2022 р.)

Received: 02.06.22
Revised 1st: 05.06.22
Revised 2nd: 08.06.22
Accepted: 09.06.22

D. Kovalchuk, student
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF WAR ON LAWYER'S PERSONALITY FORMATION ON THE EXAMPLE OF UKRAINIAN STUDENTS OF LAW

The article highlights the results of a survey conducted in April-May 2022 among students of the Educational and Scientific Institute of Law (Taras Shevchenko National University of Kyiv). The purpose of the research is to gather the data about their life experiences and impressions of the war in Ukraine. The events of February 24, 2022, have significantly affected and continue to affect all Ukrainians and conscious citizens worldwide. At the same time, in our opinion, the impact of the war on young people is especially noticeable during the formation of personality and socialization of prospective lawyers. Bearing this in mind, the questionnaire containing 43 questions was prepared. The latter is treated as part of the study of the discipline related to the acquiring of the basic ideas and problems of access to justice as well as the right to a fair trial for everyone. The questionnaire contains several parts: the first encloses the questions on respondent identification; the second has questions about the feelings and emotions of the respondent; the third involves the issues of education and professional activities; the fourth withholds the question of external factors of influence; the fifth focuses on the vision of the state and law in times of war. The survey showed that the war is changing people, their consciousness, values and views. Nowadays, almost everyone experiences a variety of extreme emotions. At the same time, it is of great importance to change the views of the current paralegals or lawyers of the future concerning the definition of law and justice, and to explicate the point of view that is the most common among them. Research methods were: special scientific methods, statistics and comparison methods. The results of the study provide the description of the potential internal changes in the personality of a future lawyer.

Keywords: students, military events, life decisions, professional skills.